

РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ У ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Чепара Сергій Іванович

*студент факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Найбільші ТНК у світі сформувалися в паливно-енергетичному комплексі, а саме в секторі нафто- та газовидобутку. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) – це міжгалузева система, що розвивається на основі видобутку палива і виробництва енергії, їх транспортування, розподілу і використання. До складу ПЕК входять паливна промисловість (нафтова, газова, вугільна, сланцева, торфова), електроенергетика, а також виробнича інфраструктура (магістральні високовольтні лінії електропередачі і трубопроводів, що утворюють єдині мережі на певній території).

Від розвитку паливно-енергетичного комплексу залежать темпи, масштаби і техніко-економічні показники виробництва промисловості, сільського господарства, транспорту.

Розвиток ТНК в паливно-енергетичній галузі розпочався в ХХ ст. В даний період пройшли значні реформи в світовій нафтовидобувній промисловості, які припали на 1980-ті рр. – поч. 2000-х рр. Характерною рисою розвитку ТНК паливно-енергетичної галузі стали масові злиття та поглинання, які припали на ХХ ст. Злиття і поглинання (ЗіП) – сукупність процесів об'єднання бізнесу (капіталу), в результаті яких на ринку з'являються укрупнені компанії замість декількох меншого розміру. У процесі цих угод відбувається передача корпоративного контролю, включаючи купівлю та обмін активів [2].

На світових ринках нафти і газу злиття ТНК завжди було одним з найбільш дешевих способів заміщення запасів і посилення конкурентоспроможності. Як правило, масові злиття відбуваються в періоди економічного підйому. Проте в даному випадку саме несприятлива кон'юнктура на світовому ринку нафти викликала хвилю мега-злиттів. При низьких цінах об'єднання компаній є чи не необхідною умовою виживання. Злиття дозволяють компаніям витримувати конкуренцію не тільки з боку більш великих державних, по і дрібніших виробників. Найбільша хвиля злиттів та поглинань припала на кінець 1990-х рр., однак дані процеси розпочались значно раніше.

В період першої хвилі злиттів та поглинань, яка пройшла в кінці ХІХ ст. – поч. ХХ ст. дані процеси торкнулись переважно компаній добувної та переробної промисловості. Злиття першої хвилі в світовій

економіці здійснювались переважно за принципом горизонтальної інтеграції. Більшість здійснюваних горизонтальних угод злиття і поглинання тієї епохи призвели до монополістичної структури ринку. Серед компаній паливно-енергетичної галузі в той час сформувались «Standard Oil» та «General Electric».

В ході другої хвилі злиттів та поглинань компанії, зокрема, паливного сектору прагнули встановити контроль над всім ланцюжком виробництва, внаслідок чого поряд з горизонтальною інтеграцією використовувалась вертикальна. Однак даний період закінчився актами Шермана та Клейтона, які забороняли злиття фірм за рахунок купівлі акцій компаній-конкурентів та інші види діяльності, що могли б забезпечити компаніям монополне становище на ринку. Внаслідок наростаючої боротьби з трастами було припинено діяльність найбільшої на той момент нафтової ТНК «Standard Oil», яку було визнано монополією та внаслідок судового рішення розділено на 34 менші компанії, серед яких: «Еххон» (в майбутньому «ЕххонMobil»), «MarathonPetroleum», «Амосо» та «Chevron».

Однак попри свої масштаби, компанії, утворені в ході двох перших хвиль не до кінця відповідали критеріям ТНК. Тільки в ході третьої хвилі злиттів та поглинань, яка пройшла в 1963–1969 рр., було покладено початок укладанню транскордонних угод ЗіП. Даний період відзначився виходом підприємств на ринки інших країн з перетворенням національних компаній в транснаціональні. Ключова роль серед фірм паливно-енергетичної галузі в цей період належала газовим підприємствам. Альтернативою для вертикальних та горизонтальних угод стали конгломерати. Вони утворюються шляхом поглинання великою компанією кількох десятків малих і середніх фірм різних галузей і сфер діяльності, не мають між собою виробничих, збутових чи інших функціональних зв'язків [1].

Напередодні третьої хвилі ЗіП відбулись важливі зміни на світовому ринку нафти. В 1960 р. серед країн-експортерів нафти в Перській затоці було створено ОПЕК (Організацію країн-експортерів нафти). Дане об'єднання класифікується як картель, створений нафтовидобувними державами для стабілізації цін на нафту. Основна мета організації – контроль над світовими цінами на нафту. Компанії-експортери нафти, які діють в даних країнах, переважно знаходяться у державній власності. Серед них лєвова частка належить Саудівській Аравії, на території якої розташована одна з найбільших світових нафтових ТНК – «Saudi Aramco», яка до 1988 р. перебувала у спільній власності приватного бізнесу США (а зокрема, новоутворених «Standart Oil New Jersey», «Standart Oil California», «Техасо», та «Socony-Vacuum Oil Company»), а також державного сектору Саудівської Аравії. З 1988 р. 100% акцій компанії перейшли у власність уряду країни базування.

Проте, найбільш активну участь в процесах ЗіП компанії паливно-енергетичного сектору взяли в період четвертої хвилі (поч. 1980-х рр.). Значні зміни пройшли серед підприємств у нафтовій сфері.

Розвиток нафтових ТНК в період четвертої хвилі злиттів та поглинань проходив за наступними напрямками:

- приватизація національних нафтових компаній;
- інтернаціоналізація національних нафтових компаній;
- відкриття доступу для міжнародних нафтових компаній у раніше закритих районах;
- боротьба між компаніями, яка прийняла нові форми, поєднуючи чисту конкуренцію і елементи партнерства;
- концентрація в сервісному секторі нафтової промисловості;
- міжнародний характер капіталу;
- зростаюча актуальність проблем диверсифікації діяльності компаній і проблем охорони навколишнього середовища.

1990-ті роки характеризувались горизонтальними угодами ЗіП між компаніями, які функціонують в одній галузі, проте обслуговують різні ринки. Для ТНК в сфері нафтогазової промисловості були характерні так звані мегазлиття – угоди злиття та поглинання між двома та більше крупними учасниками ринку [3].

Таким чином можна зробити висновок, що наразі серед науковців не існує єдиного визначення поняття «транснаціональні компанії». Для визначення транснаціонального характеру компанії використовують численні критерії, які враховують структуру, результати діяльності та поведінку компанії на ринку.

Список використаних джерел:

1. Злиття і поглинання. URL: <https://pro-capital.ua/ua/services/invest-banking/m-and-a>.
2. Іщук С.І., Гладкий О.В. Регіональна економіка: Теорія. Методи. Практика : підручник. Київ : «Знання», 2013. 447 с.
3. Хаустова В.С., Колодяжна Т.В. Аналіз основних хвиль злиттів і поглинань у світовій економіці. *Світова економіка і міжнародні економічні відносини*. 2011. № 1. С. 7–16.